

הפעלת כוחות למבצעים מיוחדים במלחמה סדירה: מלחמת יום הכיפורים כמקרה מבחן

בגלל אופייה של המלחמה, כהתנגשות אפוקליפטית של מסות אש ותמרון משוריין, הרי במלחמת יום הכיפורים היו הכוחות למבצעים מיוחדים, של כלל הצבאות, גורם מסייע אשר אפשר את הפנייתם של כוחות סדירים לעסוק בלחימה אינטנסיבית. בבחינה כוללת, מידת תרומתם של הכוחות למבצעים מיוחדים הייתה בעיקר בתחום הסיוע הקרבי הטקטי

ד"ר טל טובי, מרצה בכיר במחלקה להיסטוריה כללית, אוניברסיטת ברא"ל

במהלכי הפתיחה של המלחמה, והאם בפעולות אלו הייתה משום תרומה להצלחותיהם בימייה הראשונים של המלחמה. במילים אחרות, בכוונת המאמר לבחון ולנתח את מקומם ואת תרומתם של הכוחות למבצעים מיוחדים במלחמה סדירה, כשמלחמת יום הכיפורים מהווה מקרה מבחן.³

כוחות למבצעים מיוחדים בצבאות ערב ובישראל

הכוחות למבצעים מיוחדים של צבאות ערב נבנו והופעלו לפי הדוקטרינה הסובייטית, שהייתה בעלת השפעה מכרעת על כלל בניין הכוח של צבאות סוריה ומצרים בשנים שלפני מלחמת יום הכיפורים. לכוחות המיוחדים בדוקטרינה הסובייטית היו שתי משימות עיקריות: הראשונה נבעה מעצם היותם כוחות רגליים מובחרים, וככאלה נועדו לתגבר את היחידות הלוחמות בדרג הטקטי. המשימה השנייה נבעה מהיותם כוח מוכשר, המאומן לצאת למשימות בעומק האופרטיבי והאסטרטגי של מערכי האויב ולפגוע במפקדות, במרכזי לוגיסטיקה, בתשתיות תחבורה ובמערכי פיקוד, שליטה ותקשורת.⁴ תפקיד נוסף היה לשבש ולעכב את הגעתן של תגבורות ועתודות לחזית, ובכך לתמוך במשימות הטקטיות והאופרטיביות של הכוחות הנמצאים בקו המגע המייד עם האויב.⁵

הכוחות למבצעים מיוחדים המצריים והסוריים היו חלק ממערך קרבי, שכלל כוחות צנחנים וכוחות אמפיביים. בצבא המצרי

מלחמת יום הכיפורים הייתה מלחמה של מסות שריון מתמרנות ועוצמות אש. אלפי טנקים ומאות אלפי חיילים הוטלו ללחימה על-ידי הצבאות שהשתתפו בה, והעולם חזה בקרבות שריון בשריון מהגדולים שהתנהלו לאחר מלחמת העולם השנייה. יתר על כן, המלחמה עצמה הוכרעה על-ידי אותן מסות מתמרנות. אך במלחמה זו לא נפקד מקומם של הכוחות למבצעים מיוחדים (Special Operations Forces), וניתן לקבוע כי מהות הפעלתם סייעה לכוחות המתמרנים. מידת הסיוע תעמוד במרכזו של מאמר זה.

כלל הכוחות שייבחנו במאמר זה עונים על ההגדרה "כוחות למבצעים מיוחדים". לפי המילון למונחי צה"ל אלו הם כוחות המורכבים מכוחות מיוחדים או מיחידות רגילות (כוחות סדירים), לרבות יחידות מובחרות, שאומנו, אורגנו וצוידו למלא משימות של מבצעים מיוחדים.¹ בצה"ל, כינויים של הכוחות הערביים, הן ערב מלחמת יום הכיפורים והן בספרות, הוא "קומנדו".²

ייעודן העיקרי של פלוגות הסיוע החטיבתיות בזמן מלחמה הוא סיוע מודיעיני וקרבי לכוחות החטיבה, אם זו פועלת ככוח אורגני ולא מתפצלת לגזרות לחימה שונות ומרוחקות

מטרתו של המאמר תהיה לבחון כיצד הפעילו צבאות מצרים, סוריה וישראל את הכוחות המיוחדים שלהן במהלך המלחמה, תוך דיון על אודות המשימות שהוטלו על היחידות השונות, וכיצד ובאיזו מידה תרמו פעולותיהן למאמץ הקרבי של הכוחות המתמרנים. כיוון שהמלחמה נפתחה ביוזמה התקפית מצרית-סורית משולבת, יבחן המאמר כיצד השתלבו כוחות הקומנדו של מדינות ערב בתוכניות המלחמה, כיצד פעלו

הכוחות למבצעים מיוחדים

והפיקודיות נוכל לטעון כי הן פעלו לפי התפיסה שנקבעה לפני המלחמה וכי חלק מהאימונים שעברו יחידות אלה הפכו למהות מבצעית במהלכה.

הפעלת הקומנדו המצרי

תוכנית המלחמה המקורית של מצרים הייתה לחצות את תעלת סואץ ולנוע לעומק סיני. בהתאם לכך הוגדרו המשימות לכוחות הקומנדו כמשימות בעומק המערכים הישראליים, ובעיקר תפיסת שטחים שולטים ופגיעה במטרות פיקוד, שליטה, תקשורת וריכוזי לוגיסטיקה. נקבע שיופעלו שלוש קבוצות קומנדו, שבכל אחת מהן שישה עד עשרה גדודים. קבוצה אחת פעלה בפיקודו הישיר של המטכ"ל המצרי, ומשימתה הייתה לאבטח את המרחב האופרטיבי באמצעות הצבת מארבים בערב יום המלחמה הראשון, באזור מעברי הגידי והמיתלה ובצירים המובילים למרחבי הפעולה של הארמיות.¹⁵ זאת במטרה לאפשר לכוחות הארמיות לחצות בבטחה את התעלה, ולהתבסס בראשי גשר בגדה המזרחית שלה. הגדודים בקבוצה השנייה היו באחריות הארמיות, ומשימתם הייתה לסייע בהקמת ראשי הגשר, ולגרום לצה"ל לאבד את יכולת השליטה על כוחותיו בטווח המגע המידי עם היחידות המצריות.¹⁶ לפיכך משימותיהן היו תקיפת מטרות בעומק הטקטי של מרחב הלחימה, עד כ-25 קילומטרים מהתעלה, באמצעות הצבת מארבים, הנחת מוקשים, פשיטות על סוללות ארטילריה וניתוק קווי קשר. משימה נוספת הייתה לאבטח את האגפים של הארמיות. הקבוצה השלישית הייתה באחריותו של פיקוד ים סוף, ומשימתה הייתה השתלטות על החוף המזרחי של ים סוף וכיבוש שארם א־שייח'.

סמוך למועד פתיחת המלחמה צומצמה תוכנית הלחימה, ונקבע כי על הצבא המצרי לחצות את תעלת סואץ בכמה מאמצים ולהתבסס במערכי הגנה בגדה המזרחית של התעלה, עד כעשרה קילומטרים מגדת התעלה. לפיכך בוטלו חלק ניכר ממבצעי העומק של כוחות הקומנדו. כיוון שהערכת מצרים הייתה כי צה"ל יגיב מיד בשליחת כוחות שריון אל עבר התעלה - הייתה חשיבות רבה לשיבוש ולעיכוב תנועתן של יחידות השריון במקביל לפגיעה במערכות הפיקוד, השליטה והתקשורת במטרה להגביר את "ערפל הקרב" בפיקוד דרום הישראלי. כמו כן, יחידות קומנדו מצריות היו חלק מחגורת ההגנה הראשונה של המערך הקרקעי המצרי בגדה המזרחית של התעלה, כשמשמיתן הייתה "צידי טנקים" - פגיעה באמצעות נשק נ"ט בטנקים הישראליים שיתקרבו לעיקר הכוח המצרי. בשעה 17:30, כ-3.5 שעות מפתחת המלחמה, חצו כ-50 מסוקי סער מסוג מיל מי-8 את תעלת סואץ אל תוך סיני, והובילו שלושה גדודי קומנדו. ב-21:00 הונחת גדוד נוסף. בסך הכול השתתפו במתקפה כ-1,700 חיילים שנשאו נשק נ"ט רב. המסוקים חדרו לסיני בגובה נמוך, כשהם מסודרים במבנים, וטסו לעבר מטרות איכות ולעבר נקודות ששולטות על צירים מרכזיים שבהם עתידים היו לעבור כוחות מילואים של צה"ל בדרכם לחזית סיני.¹⁷ אמנם מתקפת הקומנדו המצרית הפגיעה את צה"ל בהיקפה הגדול ובתעוזתה, אך הבקרה

ערב המלחמה נמצאו 24 גדודים, ובסוריה עשרה.⁶ האימונים הייעודיים של כוחות הקומנדו הדגישו את לוחמת הלילה, שיתוף פעולה עם מסוקים, צליחת מכשולי מים, ביצוע נחיתות אמפיביות ותקיפת יעדים באזור החוף. כמו כן צוידו הגדודים במגוון אמצעי לחימה נגד טנקים, ובעיקר טילי נ"ט מסוג סאגר AT-3, וכן מטולי רקטות אר-פי-ג'י 7. לפיכך יכלו כוחות הקומנדו להניח מארבים נגד טנקים או לפגוע בחינוי שריון.⁷ במהלך מלחמת ההתשה ערך הקומנדו המצרי כמה פשיטות בגדה המזרחית של תעלת סואץ שהסבו אבדות לצה"ל, אך חשוב מכך - הגבירו את הביטחון העצמי של הצבא המצרי ונתנו לכוחות הקומנדו ניסיון מבצעי חשוב.⁸ בבואנו לבחון את הכוחות למבצעים מיוחדים של צה"ל ערב המלחמה, נוכל לזהות שתי יחידות שהוגדרו באופן מובהק "כוחות מיוחדים": שייטת 13 וסיירת מטכ"ל (אז יחידה 269).⁹ סיירת מטכ"ל הוגדרה (ועדיין מוגדרת, לפי פרסומים גלויים) "יחידת הקומנדו של מערך המבצעים המיוחדים של אמ"ן", ומשימתה העיקרית היא איסוף מודיעין אסטרטגי על-מנת לחזק את יכולות ההתרעה של ישראל.¹⁰ עם זאת, לוחמי היחידה מאומנים במשימות פשיטה מורכבות. כמו כן, בצה"ל נמצאו עוד כמה יחידות סדירות שהיו בעלות יכולות של כוחות מיוחדים, ובעיקר פשיטות קומנדו: פלוגות הסיוור של חטיבות הצנחנים וגולני ושל חטיבה 7. לרשימה זו ניתן להוסיף את הסיירות הפיקודיות (צפון - אגוז; מרכז - חרוב; דרום - שקד). בשנים שלפני המלחמה ביצעו כוחות אלה פשיטות מורכבות נגד יעדי אויב אסטרטגיים, ועשרות פשיטות נגד מטרות צבאיות ויעדי מחבלים, בעיקר בירדן, בסוריה ובלבנון, באזורים הסמוכים לגבולות עם ישראל.¹¹

הכוחות למבצעים מיוחדים מורכבים מכוחות מיוחדים או מיחידות רגילות, לרבות יחידות מובחרות, שאומנו, אורגנו וצוידו למלא משימות של מבצעים מיוחדים

חשוב לציין שמלבד הבנת ייעודה של שייטת 13 בזמן מלחמה, כלומר פגיעה אסטרטגית בנמלי האויב ובמתקנים חיוניים נוספים,¹² בספרות לא ניתן למצוא דיון כלשהו על אודות משימותיהן של היחידות האחרות בעת מלחמה. ייעודן העיקרי של פלוגות הסיוור החטיבתיות בזמן מלחמה הוא סיוע מודיעיני וקרבי לכוחות החטיבה, אם זו פועלת ככוח אורגני ולא מתפצלת לגזרות לחימה שונות ומרוחקות.¹³ כמו כן, ניתן להעריך את תפקידן של הסיירות החטיבתיות והפיקודיות לפי הפעלתן במלחמת ששת הימים. כך נוכל לטעון כי מול התפיסה המבצעית המסודרת של צבאות סוריה ומצרים, בהקשר של הפעלת כוחות קומנדו בזמן מלחמה, הנובעת ברובה מהשפעת הדוקטרינה הסובייטית, הרי בישראל לא ניתן לזהות הסדרה ברורה כזו.¹⁴ עם זאת, בבואנו לבחון את הסיירות החטיבתיות

תוצאות מתקפת קומנדו מצרי ברומני, במלחמת יום הכיפורים. את עיקר חשיבותם של כוחות הקומנדו המצריים במלחמה נוכל לזהות בהפעלתם במסגרת הדיוויזיות שחצו את התעלה

בימי המלחמה הבאים ניסה הצבא המצרי להזרים לכוחות הקומנדו שהונחתו בסיני אספקה של מזון ותחמושת בסירות, דרך מפרץ סואץ, אולם הכוחות והאספקה טובעו על-ידי ספינות חיל הים הישראלי. 25 מסוקים מצריים הופלו, 750 חיילי קומנדו מצריים נהרגו ועוד כ-330 נשבו.²⁰ ייתכן כי היעדר אזכור של פעולות גדודי הקומנדו בספרו של גנרל סעד א-שאזלי (שאד'לי), רמטכ"ל הצבא המצרי במלחמה, מעיד יותר מכול על כך שכוחות הקומנדו לא עמדו במשימות העומק שאליהן יצאו.

את עיקר חשיבותם של כוחות הקומנדו המצריים במלחמה נוכל לזהות בהפעלתם במסגרת הדיוויזיות שחצו את התעלה. שישה גדודי קומנדו הוקצו לדיוויזיות אלה, ומשימתם הייתה לסייע בייצוב ראשי הגשר, ולתקוף מטרות בעומק הטקטי של צה"ל באמצעות פשיטות ומארבים נגד המוצבים הישראליים שנמצאו בגדה המזרחית של התעלה. כיוון שכוחות הקומנדו היו הראשונים לחצות את התעלה, משימתם הייתה לארוב לכוחות שריון ישראליים שינועו מבסיסי ההיערכות שלהם לעבר התעלה.²¹

משימה נוספת של הקומנדו המצרי הייתה לאבטח את הפערים הטקטיים במערכי היחידות המצריות על-מנת למנוע את תקיפתן מהאגפים.²² באופן כללי, צה"ל זיהה ניסיונות מועטים של תקיפת מטרות בעומק הטקטי ולמעשה, גם בשלבים מאוחרים של המלחמה, כוחות הקומנדו כמעט לא יצאו לפעולות עמוקות. כך נוכל לקבוע כי פעולתם החשובה של כוחות הקומנדו המצריים הייתה כאשר פעלו, כצידי טנקים, בתחום המרחב הטקטי הקדמי של הכוחות המצריים הצולחים. לעיתים יצאו חוליות אלו מעבר למערכי ההגנה לשם הנחת מארבים לכוחות השריון של צה"ל, שנעו על צירים לעבר אזורי הצליחה.²³

בשלביה המאוחרים של המלחמה, ובמיוחד לאחר שצה"ל חצה את התעלה, הופעלו כוחות הקומנדו ככוחות רגלים

האווירית של ישראל קיבלה התראה על חדירת המסוקים והזניקה מולם מטוסי קרב במטרה ליירט אותם. למטוסי הקרב הישראליים היה קשה לזהות את המסוקים בשל החשכה ובשל גובה טיסתם הנמוך של המסוקים. לפיכך חלק ממבני המסוקים המצריים, בעיקר אלה שטסו בגזרה הצפונית, לא אותרו והמשיכו בדרכם מזרחה ליעדיהם. כוחות הקומנדו נחתו ללא התנגדות, והמסוקים שבו בשלום למצרים.¹⁸

ייתכן כי היעדר אזכור של פעולות גדודי הקומנדו בספרו של גנרל סעד א-שאזלי (שאד'לי), רמטכ"ל הצבא המצרי במלחמה, מעיד יותר מכול על כך שכוחות הקומנדו לא עמדו במשימות העומק שאליהן יצאו

במקרים רבים הצליחו המטוסים הישראליים להפיל בשיטות שונות עשרות מסוקים מצריים.¹⁹ ברבים מן המסוקים נמצאו עדיין לוחמי קומנדו בדרכם למשימותיהם. חלק מהמסוקים הופלו על-ידי טילי נ"מ, וחלקם הושמדו באמצעות ירי מטנקים. לאחר נחיתת כוחות הקומנדו הנותרים, הותקפו חלקם על-ידי כוחות קרקעיים ישראליים שנשלחו לאזורי הנחיתה המשוערים. חלק קטן מן הכוחות המצריים הצליח לתקוף את כוחות צה"ל, ואלה שלא הושמדו החלו לנוע מערבה בניסיון לחבור עם הכוחות שצלחו את התעלה. התקיפה המוצלחת העיקרית הייתה תקיפה של כוחות המילואים הישראליים שנעו על ציר אל-ערש-קנטרה, שבה נהרגו עשרה חיילי צה"ל ונפצעו כעשרים. לבסוף חוסלו כוחות הקומנדו המצריים על-ידי כוח משולב של שריון ולוחמי סירת שקד.

הכוחות למבצעים מיוחדים

שנמצאו באזור, ולאפשר ליחידות דיוויזיית הרגלים החמישית להתקדם לעומק השטח. מבצע זה בוטל מכיוון שתצפיות סוריות זיהו פעילות ערה של מטוסים ישראליים והחשש היה כי המסוקים, שנשאו את לוחמי הקומנדו, יופלו. במבצע השני השתלטו לוחמי קומנדו על שטחים בסמוך לגשרי הירדן, במטרה לשבש את עלייתן של חטיבות המילואים המשוריינות לרמת הגולן.³² לכל אלה הייתה משמעות אסטרטגית רבה. תוכנית המלחמה של צה"ל קבעה כי במקרה של מלחמה אמורות יחידות המילואים להיכנס ללחימה תוך 24 שעות. לוח זמנים זה היה ידוע גם לסורים. לפיכך, אם הייתה מתבצעת הנחתת הקומנדו - צה"ל היה נתקל בבעיה מבצעית קשה. קביעה זו אין בה משום ספקולציה. כבר בליל הלחימה הראשון, כלומר כמה שעות מפתיחת המלחמה, החלו מחלקות טנקים ולעיתים גם טנקים בודדים מחטיבות השריון 179 ו-679, לעלות לדרום ולמרכז רמת הגולן ולהיכנס ללחימה עם כוחות סוריים קדמיים. בכך שיבשו, במידה מסוימת, עתודות השריון הישראליות, שהגיעו מוקדם מהצפי הסורי, את ההתקדמות הסורית לעבר מורדות הגולן.

קלים וניידים לבלימת פרצות בעורף המערך המצרי, ובניסיון לבלום את כוחות צה"ל המתקדמים.²⁴

הקומנדו הסורי

מחקרים שנכתבו לאחר המלחמה, ואשר מבוססים על ניתוח מהלכי המלחמה הסוריים בימים הראשונים של המלחמה, מסיקים כי המטכ"ל הסורי בנה את תוכנית המלחמה שלו תוך השפעה ברורה של דוקטרינת "הקרב העמוק" (Deep Battle) הסובייטית.²⁵ בהתאם לדוקטרינה זו, קבעה תוכנית המלחמה הסורית כי הבקעת מערך ההגנה של ישראל ברמת הגולן תתבצע בחזית רחבה, כלומר בכמה מאמצים דיוויזיוניים לאורך קו הגבול, ולא במאמץ עיקרי אחד. באופן כזה, כך חשבו, יתקשה צה"ל לאתר את המאמץ העיקרי הסורי, לקבוע היכן נחלה ההתקפה הצלחה ולהעביר לשם עתודות על-מנת לבלום אותה. כמו כן, מאמצי ההבקעה יזכו לסיוע אש ארטילרית מסיבית, תקיפות אוויריות עבור משימות סיוע קרבי לכוחות המתמרנים ותקיפת מטרות אסטרטגיות והנחתת כוחות קומנדו בעורף המערך הטקטי והאופרטיבי של צה"ל.

במסגרת דוקטרינה זו היו כוחות הקומנדו מרכיב משלים להבקעה. התוכנית המקורית קבעה כי יש להנחית אותם במוצבי השליטה העיקריים של צה"ל בחרמון, הר בנטל ותל פארס. כיבושם של מוצבים אלה, על כל ציוד התצפית, המודיעין והלוחמה האלקטרונית שנמצאו בתוכם, היה מעניק (ואכן העניק) יתרון חשוב לצבא הסורי. בכך הייתה תרומה מבצעית חשובה, כיוון שפעולות אלו היו מגבירות את חוסר היכולת של הפיקוד הישראלי ליצור תמונה מודיעינית מדויקת בזמן אמת. משימה שנייה שתוכננה הייתה הנחתת כוחות קומנדו בסמוך לגשרי נהר הירדן, במטרה לארוב לכוחות המילואים שיעשו דרכם לרמת הגולן, ובכך לשבש את הגעתם לזירת המלחמה.²⁶ כמשימה שלישית יצרו מערכי הגנה נגד טנקים בתוך השטחים שיכבוש הצבא הסורי.²⁷

ביום הראשון למלחמה המבצע המשמעותי ביותר שערכו כוחות הקומנדו הסורי היה כיבוש מוצב החרמון הישראלי.²⁸ יחידות של גדוד 82 של הקומנדו הסורי הונחתו בשלושה מסוקים (הרביעי התרסק לאחר שפגע בהר) ומיד הסתערו על המוצב. חלק מן הכוחות הופנה להניח מארבים על-מנת לפגוע בכוחות ישראלים שיגיעו לשבות עשרות חיילים ישראלים ולהשתלט על המוצב. לאחר כיבוש המוצב הגיעו טכנאים סובייטים שפירקו את הציוד האלקטרוני המתקדם למשימות קשר, תצפית, בקרה אווירית ולוחמה אלקטרונית, והעבירו אותו לבחינה בברית-המועצות.²⁹ המשמעות מבחינתה של ישראל הייתה כי אבד בסיס בעל חשיבות אסטרטגית רבה ששלט על כל מרחב הלחימה בחזית הצפונית, ומצה"ל נמנע איסוף מודיעין אלקטרוני כמו שיבוש מערכות קשר ורדאר סוריות.³⁰ מנגד יכלו הכוחות הסוריים להכווין ארטילריה נגד כוחות צה"ל בצפון רמת הגולן.

באותו יום תוכננו כנראה שני מבצעי הנחתת של כוחות קומנדו, נוסף על פשיטה על מוצב החרמון.³¹ הראשון תוכנן להתבצע בדרום רמת הגולן על-מנת לעכב את הכוחות הישראליים

מחקרים שנכתבו לאחר המלחמה, ואשר מבוססים על ניתוח מהלכי המלחמה הסוריים בימים הראשונים של המלחמה, מסיקים כי המטכ"ל הסורי בנה את תוכנית המלחמה שלו תוך השפעה ברורה של דוקטרינת "הקרב העמוק" הסובייטית

מבצעי הקומנדו הסוריים שכוונו לעבר הגשרים היו אמורים להתבצע בתוך תשע שעות מתחילת ההתקפה, אך מסיבה לא ידועה בוטלו.³³ ייתכן ששינוי שעת התחלת המלחמה (14:00) יצר את הצורך לבצע את ההנחתות בשעות הלילה, משימה שטייסי המסוקים הסורים התקשו לבצעה, כפי שהוכח בהמשך המלחמה. למעשה, בכל ימי המלחמה לא תועדה הנחתת ממסוקים של כוחות בשעות החשכה.³⁴

ב-7 באוקטובר הנחיתו מסוקים כוחות קומנדו שכבשו את המוצב הישראלי על תל פארס, שלוחמי נסוגו ממנו כמה שעות קודם לכן.³⁵ גם בסיס זה היה בעל חשיבות בתחום המודיעין, הלוחמה האלקטרונית והבקרה האווירית, והסורים ניצלו את התל לטיווח ארטילרי. המוצב נכבש מחדש על-ידי צה"ל יומיים לאחר מכן, וכוחות צה"ל שנמצאו באזור חשו כי האש הארטילרית הסורית נחלשה.³⁶

הפעילות האינטנסיבית של כוחות הקומנדו הסוריים נערכה ב-9 באוקטובר. ביום זה החל הצבא הסורי במתקפה בשני מאמצים דיוויזיוניים, מצפון וממזרח, במטרה לאגף את כוחות חטיבה 7 שבלמה את המאמץ הצפוני של הסורים, ובכך לכבוש את צפון רמת הגולן.³⁷ המהלך המקדים של מתקפה זו היה הנחתת כוחות קומנדו סמוך לכמה צמתים על-מנת לארוב לכוחות צה"ל שיעשו

מסוק מסוג Mi-8 מנחית כוחות קומנדו סוריים. במסגרת דוקטרינת "הקרב העמוק" הסובייטית שימשו כוחות הקומנדו מרכיב משלים להבקעה

את דרכם לבלית המתקפה הסורית. צומת נפח, שנמצא סמוך לבסיס מפקדת אוגדה 36, היה אחד הצמתים החשובים ברמת הגולן. מסוקים הנחיתו כ-60 חיילי קומנדו סמוך לבסיס המפקדה, אך בקרב שהתפתח בין לוחמי חטיבת גולני וסיירת מטכ"ל ובסיוע טנקים נהרגו 50 חיילי קומנדו סורים, והשאר נשבו.³⁸ באותו יום הצליח כוח מגודד הקומנדו שפעל בצפון רמת הגולן, סמוך לכפר בקעאת'א, לפגוע קשות בפלוגת הסיור של חטיבה 7 ובלוחמי גולני שנשלחו לחסלם.³⁹

עם נסיגת הצבא הסורי מרמת הגולן ב-10 באוקטובר פעלו כוחות הקומנדו כלוחמי רגלים מובחרים,

ובשיתוף עם כוחות שריון ניסו להדוף את כוחות צה"ל שהתבססו בהדרגה במובלעת שכבשו בתוך שטח סוריה.⁴⁰ כל המתקפות הללו נהדפו על-ידי כוחות חטיבת גולני, בסיוע טנקים. אקורד הסיום של הקומנדו הסורי במלחמה היה במהלך כיבוש מוצב החרמון בליל 22/21 באוקטובר, במסגרת מבצע "קינח". במהלך השבועות שקדמו לקרב התבצרו לוחמי הקומנדו היטב בשטח, והניחו מוקשים על ציר התנועה היחיד המוביל אל המוצב.⁴¹ בקרב שהתפתח נהרגו 55 מלוחמי חטיבת גולני, ולאחר קרב קשה נכבש המוצב מחדש. חלק מחיילי הקומנדו הסורים שנסוגו מהמוצב הישראלי, ואלה שנמצאו בשטח הסורי של החרמון, נהרגו במארבים שהניחו צנחנים מחטיבה 317 שהגיעו לעורף המערך הסורי באמצעות מסוקים.⁴²

ישראל: סיירות קומנדו

למבצעים המיוחדים במהלך מלחמת יום הכיפורים היה אחראי קצ"ר תא"ל עמנואל שקד, ששימש יועץ של הרמטכ"ל רא"ל דוד אלעזר.⁴³ יחידות הסיור החטיבתיות והפיקודיות, שהיו בעלות יכולות של כוחות מיוחדים (special forces capabilities), הופעלו ככוחות רגלים מובחרים ולעיתים גם במשימות שלקראתן התאמנו לפני המלחמה. הסיירות הפיקודיות וסיירת גולני הוכפפו לאוגדות הלוחמות וערכו משימות סיור, פשיטות ומארבים לפי הצרכים הטקטיים בגזרות האחריות השונות של האוגדות.⁴⁴ עם זאת, לא נמצא הבדל משמעותי בין הפעלת הסיירות השונות בהשוואה לגדודי הרגלים, בסדיר ובמילואים, שגם עליהם הוטלו משימות קרביות מורכבות כמו כיבוש המתחם המבוצר שהקים הצבא המצרי סמוך לאזור שבו חצה צה"ל את התעלה ("החוה הסינית"), או כיבושו מחדש של החרמון.⁴⁵

קודם למלחמה התאמנה סיירת צנחנים בפשיטות לעומק ובפיצוץ מתקנים מסוגים שונים.⁴⁶ כמו כן, בשנים שלפני המלחמה ביצעה הסיירת פעולות רבות מסוג זה. הסיירת הוכפפה למטכ"ל למשימות מיוחדות, והספרות על המלחמה מציינת שני מבצעים מיוחדים בלבד שערכה הפלוגה בזמן המלחמה. הראשון - מבצע "כותונת" - נערך בליל 12/11 באוקטובר ובמהלכו הוטסו 25 לוחמים לאזור הסמוך למשולש

הגבולות סוריה-ירדן-עיראק, כ-300 קילומטרים בעומק סוריה. הכוח הניח מארב לשיירה עיראקית שנעה לתגבר את הצבא הסורי, בניסיונותיו להדוף את כוחות צה"ל שנמצאו בתוך סוריה. הפגיעה בשיירה ובגשר על ציר התנועה עיכבה כוחות שהיו אמורים לתגבר את חיל המשלוח העיראקי, שכבר נלחם מול צה"ל, ולמחרת הותקפה השיירה גם מהאוויר.⁴⁷ עיכוב זה אפשר לכוחות צה"ל להדוף את מתקפות הנגד הסוריות והעיראקיות, ובכך לחזק את אחיזתו במובלעת שכבש בסוריה. בלילה שלאחר מכן יצאה פלוגת הסיור למבצע נוסף - מבצע "דוידקה" - במטרה לפגוע בשיירה עיראקית. הכוח זוהה על-ידי הסורים ונאלץ להתפנות בחזרה לישראל, בלי שביצע את משימתו.⁴⁸ ניתוח מבצע "כותונת" מדגים כיצד פעולה מיקרו-טקטית יכולה להיות בעלת משמעות מערכתית ואף אסטרטגית, ובכך בעלת השפעה על המלחמה.

לגבי סיירת מטכ"ל, יש לזכור כי לא מצוין בספרות אם הוגדרו לה משימות ספציפיות בזמן מלחמה סדירה. בספרו **לוחם חשאי: סיפורו של איש היחידות המיוחדות בצה"ל** כתב מוקי בצר: "ליחידה לא היו שום תכנונים מבצעיים [...] וגם לא בנק מטרות למלחמה כוללת, בשתי חזיתות".⁴⁹ יתר על כן, בחינה של קורות היחידה במלחמת ששת הימים מוכיחה את חשיבותה המועטה יחסית במלחמה סדירה. במהלך מלחמה זו הוגדרו לסיירת פשיטות מורכבות על שדות תעופה מצריים בסיני, אך עד שלוחמי היחידה התארגנו למבצע כבר נכבשו שדות התעופה על-ידי כוחות השריון המתמרנים.⁵⁰ האזכורים האקראיים בספרות הכללית על מלחמת יום הכיפורים מצביעים על העובדה שהיחידה הופעלה בעיקר בפשיטות על מטרות בעומק השטחים המצריים והסוריים וככוחות רגליים מובחרים.

ב-8 באוקטובר הגיעו לוחמי הסיירת לרמת הגולן, והתפצלו לשני כוחות משימה. הראשון צורף לאוגדה 146, ומשימתו הייתה סיור חינוכי טנקים ואבטחתם. כוח המשימה השני צורף לאוגדה 36 וקיבל על עצמו את ההגנה על מפקדת האוגדה בבסיס נפח. צוותי כוח זה פעלו כצידי טנקים וערכו סיורים לאיתור כוחות סוריים.⁵¹ כוח משימה זה פעל, יחד עם פלוגה ג' מגדוד 51 של גולני ובסיוע טנקים, נגד כוח קומנדו סורי שנחת במסוקים מצפון מערב לנפח והשמיד אותו.⁵² בסיומה של

הכוחות למבצעים מיוחדים

זירת הים האדום. מנקודת הראות הישראלית, הימצאות כוח ימי עוין בנמל זה איימה על המוצא הימי הדרומי של ישראל (נמל אילת) ואפשרה למצרים להנחית כוחות בחופי המערביים של חצי האי סיני. כמו כן, לצה"ל היו תוכניות להנחית כוחות בחוף המצרי של מפרץ סואץ, והנוכחות הימית המצרית איימה על מהלך כזה. אמנם קודם למלחמה הייתה כוונה ישראלית לחזק את הכוח הימי בים האדום בספינות טילים, אך המלחמה פרצה לפני שהחלה ההפלגה. כך, בפרוץ המלחמה, נמצאו בזירה רק כמה ספינות סיור חמושות בתוח 20 מ"מ, מקלעי 0.5 ותותחים ללא רתע בקוטר 84 מ"מ. המעגן המצרי עצמו היה מוגן באמצעות הגנה אווירית צפופה, ולא ניתן היה להתקיף אותו מהאוויר. מה גם שלזירת ים סוף הוקצו רק שני מטוסי פנטום. לפיכך, הדרך היחידה של צה"ל להתמודד מול האיום הימי שהציג הצי המצרי, שעגן בנמל ע'רדקה, הייתה לבצע פשיטות של שיטת 13 במטרה להוציא מכלל שימוש את שתי ספינות הטילים שנמצאו בנמל, ולפגוע בתשתיות הנמל. במהלך המלחמה יצאו לוחמי השיטת לשלוש פשיטות שריתקו כוח מצרי גדול למגננה, ולאחר הפשיטה האחרונה אף גרמו לנסיגתו של הכוח הימי הרחק דרומה.⁵⁷ בפעולות אלה למעשה שחררו הלוחמים את זירת ים סוף מאיום ימי מצרי. מבצעי תקיפה אלו הוכיחו כי ניתן להשיג, על-ידי הפעלה נכונה, תוצאות אסטרטגיות באמצעות מבצעים מיוחדים.⁵⁸

מבצע נוסף, "ליידי", שנערך ב-16-17 באוקטובר, כוון נגד אוניות הצי המצרי שהסתגרו בנמל פורט סעיד. בימים שקדמו למבצע פגעו אוניות חיל הים הישראלי באוניות מצריות, בקרבות ימיים שבהם נעשה שימוש רב בטילי ים-ים. כתוצאה מכך הסתגרו האוניות המצריות מאחורי ההגנות שסיפק הנמל. מטרת המבצע הייתה לפגוע באוניות נוספות, ובכך להקטין עוד יותר את הכוח הימי הקרבי של מצרים בזירת הים התיכון. במהלך המבצע חדרו צוללנים אל תוך הנמל והצליחו להטביע ארבע אוניות, אחת מהן ספינת טילים. לאחר מבצע זה נמנע הצי המצרי לצאת אל הים התיכון, ובכך הושגה שליטה מלאה של חיל הים הישראלי בזירה זו.⁵⁹

דין ומסקנות

צבאות סוריה ומצרים כפו מלחמה סדירה על ישראל, ולפיכך מהלכי המלחמה קבעו הפעלה מסיבית של אש וכוחות מתמרנים רבים, על-מנת להשיג את מטרת המלחמה שקבעו הדרגים המדיניים של שתי המדינות. במסגרת זו הוגדרו תפקידים של כוחות הקומנדו בשלבי תכנון המלחמה, ותפקידים כלל סיוע לכוחות המתמרנים על-ידי שיבוש מערכות הפיקוד, השליטה והתקשורת של המפקדות בסיני וברמת הגולן, פגיעה במתקנים אסטרטגיים שונים וכן פעולות אמנעה במטרה לעכב ואף לבלום את הגעתם של כוחות המילואים ליזרות המלחמה. אין ספק כי הפעלת הקומנדו יצרה דמורליזציה בקרב הכוחות הישראליים, שנבעה מתחושתם כי הם מותקפים גם מעורפם. כוחות הקומנדו הסוריים לא הצליחו לשבש את התארגנותם ואת הגעתם של כוחות המילואים הישראליים לרמת הגולן, או לפגוע באופן משמעותי במערכות הפיקוד, השליטה והלוגיסטיקה. גם פעולותיהם במהלך המלחמה עצמה,

מתקפת הנגד הישראלית ב-10 באוקטובר עבר חלק מכוח המשימה, שפעל לצד אוגדה 146, לחזית סיני וצורך כפולגת סיור רכובה על ג'יפים לגדוד 100 של השריון. אחת ממשימותיה של פלוגה זו הייתה לפעול כציידי טנקים בעזרת ג'יפים שעליהם הותקנו תותחים ללא רתע. בבסיס היחידה נשארו צוותים ספורים שערכו פשיטות בשטחים שהיו בשליטת מצרים, בגדה המערבית של התעלה. באחד המבצעים, מבצע "פונטיאק" שנערך ב-11 באוקטובר, הוטסו לוחמי היחידה יחד עם אנשי ארטילריה לג'בל עתקה, מצוידים בשני תותחי הוביצר 105 מ"מ (M102), ובמשך כשעה הפגינו את מפקדת הארמייה המצרית השלישית ומטרות בסמוך לה. לאחר מכן התפנה הכוח ללא כל נפגעים.⁵³ אמנם במטכ"ל שררה תחושה של הצלחה, אך עם זאת היה ברור כי המבצע לא שינה את פני המערכה.⁵⁴ בליל 13/12 באוקטובר הנחיתו שלושה מסוקי יסעור כוח של הסיירת סמוך לשדה התעופה המצרי כותמיה במסגרת מבצע "זנבר", ופגעו במטרות בתוך המתחם המצרי.

את פעולותיה של שיטת 13 נוכל להגדיר כנמצאות בתחום המובהק של מבצעים מיוחדים, ולמעשה היחידה פעלה בהתאם לאחד מהיעודים העיקריים שלה - פגיעה בכוחו הימי של האויב

כוח המשימה שנשאר ברמת הגולן המשיך לפעול תחת פיקודה של אוגדה 36, ובמהלך התקפת האוגדה לתוך סוריה פעלו לוחמי סיירת מטכ"ל במשימות סיור, פשיטות על סוללות תותחים סוריות, חילוץ פצועים וכן כלוחמי רגלים מובחרים לכיבוש מוצבים סוריים.⁵⁵ בליל 21/20 באוקטובר יצאו עשרות לוחמים מסיירת מטכ"ל לתפוס עמדות תצפית והכוונת אש ארטילרית ואווירית, לקראת כיבוש מוצב החרמון. בבוקר 21 באוקטובר החלה הפגזה כשלוחמי היחידה הכוונו את האש הן לעבר המוצב הסורי והן לעבר המוצב הישראלי שהיה כבוש על-ידי הכוחות הסוריים, ודיווחו על הפגיעות. עם נסיגת הכוחות הסוריים ממוצב החרמון הישראלי הרגו לוחמי היחידה ושבנו עשרות חיילים סורים שנעו לעבר מוצב החרמון הסורי.⁵⁶ את מוצב החרמון הישראלי כבשו לבסוף לוחמי גדוד 51 של חטיבת גולני.

בניגוד לחוסר ההבנה המבצעית בנוגע לשאלה, כיצד נכון להפעיל את סיירת מטכ"ל, הרי את פעולותיה של שיטת 13 נוכל להגדיר כנמצאות בתחום המובהק של מבצעים מיוחדים, ולמעשה היחידה פעלה בהתאם לאחד מהיעודים העיקריים שלה - פגיעה בכוחו הימי של האויב. מבין פעולותיה ראויים לציון סדרת מבצעי "מגבית" ומבצע "ליידי", שבוצעו נגד נמלי מצרים בים סוף (נמל ע'רדקה) ובים התיכון (נמל פורט סעיד) בהתאמה.

נמל ע'רדקה נמצא בצפון הים האדום, בחוף המזרחי של אפריקה, והוא חולש על אחת מנקודות המפתח המרכזיות של

לוחמי שיטת 13 בפעולה במלחמת יום הכיפורים. חלק מהאימונים שעברו יחידות למבצעים מיוחדים הפכו למהות מבצעית במהלכה

חיזק צה"ל את יכולות השריון והאוויר שלו, תוך הזנחת הכוחות הקרביים האחרים ובמיוחד כוחות הרגלים, הארטילריה וההנדסה.⁶³ "החי"ר תקוע עם עוזים שיעילים בקושי לטווח 100, עם חגורים מצ'וקמקים מעודפי הצבא הבריטי (הכוונה לעודפי מלחמת העולם השנייה), עם צינורות מסורבלים בדמות בזוקות ועם רומ"טים תוצרת F.N. שמעצורים הוא שם נרדף להם".⁶⁴

תהליכי בניין כוח אלה מחזקים את הטענה כי צה"ל התכוון למלחמה שבה ההכרעה תיעשה על-ידי שילוב של תמרון משוריין ועוצמה אווירית, וכי לפי אסטרטגיה זו מקומם של הרגלים והכוחות למבצעים מיוחדים הוא מסייע ואף שולי. כמו כן, חשוב לזכור כי המלחמה נחתה על ישראל בהפתעה, ורבות מהתוכניות המבצעיות שתוכננו לפני המלחמה לא באו לידי ביטוי.

רק את פעולותיה של שיטת 13, ובמיוחד את הפשיטות על נמל ע'רדקה, ניתן להגדיר בתחום הקלסי של המבצעים המיוחדים. כתוצאה מפשיטות אלה נמנע ממצרים בסיס פעולה ימי חשוב שלא רק איים על נתבי השיט מאילת דרומה, אלא מנע מהמצרים להנחית כוחות גדולים בחופי סיני. לפיכך פעולותיה של שיטת 13 חרגו מתחום הסיוע הקרבי, והיו בעלות השפעה אסטרטגית על זירת ים סוף.

המסקנה העיקרית של מאמר זה היא כי בגלל אופייה של המלחמה, כהתנגשות אפוקליפטית של מסות אש ותמרון משוריין, הרי במלחמת יום הכיפורים היו הכוחות למבצעים מיוחדים, של כלל הצבאות, גורם מסייע אשר אפשר את הפנייתם של כוחות סדירים לעסוק בלחימה אינטנסיבית, כמתחייב מאופייה של מלחמה זו. לעיתים, כפי שהציג המקרה המצרי, הפעלת כוחות מיוחדים היוותה מכפיל כוח לכוחות הסדירים, והקומנדו המצרי היה גורם חשוב שאפשר הן את חציית התעלה והן את ההתבססות בראשי הגשר. לעיתים, כפי שמדגימות הפשיטות של שיטת 13 או המארב שביצעה סיירת צנחנים, היו לפעולות הכוחות המיוחדים גם תרומה בהיבט האסטרטגי. אך בבחינה כוללת של המלחמה, מידת תרומתם של הכוחות המיוחדים הייתה בעיקר בתחום הסיוע הקרבי הטקטי.

● ברצוני להודות לדביר פלג, חוקר בכיר במרכז דדו לחשיבה מערכתית, על הסיוע שהגיש לי לצורך כתיבת המאמר.
ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

במיוחד הפעולות ב-9 באוקטובר, לא יצרו איום משמעותי על הכוחות הישראליים. יוצא מכלל זה היה כיבוש החרמון בשעות הראשונות של המלחמה, אשר מלבד הפגיעה המורלית הקשה מנע מישראל תצפית הן לעבר סוריה והן לעבר צפון רמת הגולן והכוונת אש ארטילרית לסיוע כוחות צה"ל שלחמו בגזרה זו. יתר על כן, סוריה השיגה ציוד מודיעיני רב, שלימד אותה על דרכי הפעולה של המודיעין הישראלי וגרם נזק ארוך טווח. במילים אחרות, את הערכת פעולותיו של הקומנדו הסורי נוכל לקבוע ככישלון בממד הטקטי, אך הוא נחל הצלחה לא מבוססת בהיבט האסטרטגי, עם כיבוש מוצב החרמון הישראלי. עם זאת, חשוב לציין כי סוריה איבדה את כל הישגיה הצבאיים במלחמה. עד 10 באוקטובר נסוגו כוחותיה לחלוטין מרמת הגולן, ומוצב החרמון נכבש מחדש על-ידי צה"ל יחד עם כיבושו של מוצב החרמון הסורי.

בחינת פעולות הקומנדו המצרי מראה כי הם נכשלו לחלוטין במשימות שהוטלו עליהם בעומק האופרטיבי והאסטרטגי של ישראל בחצי האי סיני, אך זכו להצלחה כשפעלו כחוליות צייד טנקים במרחב הטקטי הקדמי של הכוחות המצריים הצולחים. צוותים אלו הצליחו לעכב ואף לבלום את הגעת השריון הישראלי, שפעל בכוחות קטנים, אל קו התעלה וכך נמנע מהכוחות הישראליים לשבש את הצליחה המצרית שנמצאה בשלב הפגיע ביותר שלה. בכך העלה הקומנדו המצרי תרומה חשובה להתבססות הראשונית של הצבא המצרי בגדה המזרחית של תעלת סואץ. התבססות זו נשארה עד סיום המלחמה, בלי שצה"ל הצליח לגרום לנסיגת הכוחות המצריים שנמצאו בגדה המזרחית.

כפי שמוכיח ספרו של חיים נדל **המעוז מנצח**, צה"ל ידע להפעיל היטב את הכוחות המיוחדים והמובחרים שלו בשנים שלפני מלחמת יום הכיפורים.⁶⁰ בספרות אין די מידע להבנת המשימות הדרושות במקרה של מלחמה סדירה. ייתכן כי מתוך ההפעלה במלחמת יום הכיפורים נוכל לשער מה תוכנן ליחידות האלה, וכי הכוונה הייתה להפעיל את פלוגות הסיוע החטיבתיות לפי ייעודן המקורי, כלומר תמיכה בסיוע, בתצפית ובמודיעין עבור החטיבות שלהן, ואת גדודי הסיוע הפיקודיים במשימות סיוע תומכות לאוגדות ולחטיבות שפעלו במרחבים הפיקודיים, כפי שהיה במלחמת ששת הימים.⁶¹ עיון בפעולות פלוגות הסיוע החטיבתיות וגדודי הסיוע הפיקודיים במלחמה זו, מעלה כי אלה שימשו ככוחות רגלים מובחרים עבור משימות מורכבות. כוחות אלה התאמנו לפני המלחמה לפי מתווים מבצעיים אלה, ובאופן כללי כך פעלו גם במלחמה עצמה.

במהלך המלחמה הציע קחצ"ר פעולות מיוחדות רבות בעומק השטח הסורי והמצרי, אך הרמטכ"ל לא אישר את רובן, בעיקר בגלל רמת הסיכון הגבוהה שלהן והחשש לאבד מספר רב של לוחמים, מול השגת יעדים שתרומתם ללחימה שולית. מול הרמטכ"ל עמדה הפשיטה שערכו כוחות הקומנדו המצריים ביום המלחמה הראשון, שבסופה אמנם הצליחו להסב אבדות לצה"ל, אך כל כוח הקומנדו המצרי הושמד.⁶²

הפעלת הכוחות למבצעים מיוחדים של ישראל מצביעה באופן ברור על כך שתפקידם של כוחות אלה במלחמה הוא סיוע קרבי לכוחות הסדירים. הכוחות המיוחדים והיחידות שהיו בעלי יכולות של כוחות מיוחדים הופעלו, בדומה לכוחות הקומנדו הערביים, במשימות רגלים מובחרות לסיוע עבור הכוחות המתמרנים. חשוב לזכור כי בשנים שלפני מלחמת יום הכיפורים

